ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Baxramova Oqilaxon Bahrom qizi

ATMU 1-kurs magistranti

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA KINOYANING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida kinoya hodisasining lingvistik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida kinoyaning semantik, pragmatik va stilistik xususiyatlari, shuningdek uning nutqdagi kommunikativ vazifalari o‘rganiladi. Maqolada kinoya ifodalashda qo‘llaniladigan leksik, sintaktik va pragmatik vositalar tahlil qilinib, ikki til materiallari asosida o‘xshash va farqli jihatlar aniqlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kinoya nutqning ekspressivligini oshiruvchi muhim stilistik vosita bo‘lib, u ijtimoiy munosabatlarni ifodalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: kinoya, ironya, sarcasm, pragmatika, stilistika, qiyosiy tilshunoslik, diskurs tahlili, nutq strategiyasi.

Kirish. Til inson tafakkuri va muloqotining asosiy vositasi hisoblanadi. Nutq jarayonida ma’no har doim ham bevosita ifodalanmaydi. Ko‘plab hollarda nutq subyekti o‘z fikrini yashirin yoki bilvosita tarzda ifodalashi mumkin. Ana shunday usullardan biri kinoya hisoblanadi.

Kinoya – bu gapning tashqi ma’nosi bilan ichki ma’nosi o‘rtasidagi qarama-qarshilik orqali yuzaga keladigan stilistik hodisadir. Kinoya orqali so‘zlovchi o‘z munosabatini yashirin shaklda ifodalaydi.

Tilshunoslikda kinoya fenomeni semantika, pragmatika va stilistika yo‘nalishlari doirasida keng o‘rganilgan. Ayniqsa, qiyosiy tilshunoslik doirasida turli tillarda kinoya qanday ifodalanishi masalasi dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi ingliz va o‘zbek tillarida kinoya ifodalashning lingvistik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Kinoya qadimdan adabiyot va nutq madaniyatida muhim stilistik vosita sifatida qo‘llanilib kelgan. Tilshunoslikda kinoya ko‘pincha ironya tushunchasi bilan bog‘liq holda izohlanadi.

Ironya – bu nutqda aytilgan fikrning tashqi ma’nosi bilan asl ma’nosi o‘rtasida qarama-qarshilik mavjud bo‘lgan holatdir.

Ko‘plab tadqiqotchilar kinoyani nutq strategiyasi sifatida ham talqin qiladilar. Bunda so‘zlovchi o‘z fikrini bevosita emas, balki bilvosita tarzda ifodalaydi.

Kinoya quyidagi xususiyatlarga ega:

1. ikki qatlamli ma’no mavjudligi;
2. kontekstga bog‘liqlik;
3. emotsional-ekspressiv ta’sir;
4. kommunikativ strategiya sifatida qo‘llanish.

Shu sababli kinoya nafaqat stilistik hodisa, balki pragmatik hodisa sifatida ham qaraladi.

Ingliz tilida kinoya ko‘pincha ironical statements, sarcasm, hyperbole kabi usullar orqali ifodalanadi. Bunda gapning haqiqiy ma’nosi ko‘pincha kontekst yoki intonatsiya orqali aniqlanadi. Misollar: “What a wonderful weather!” – yomg‘ir yog‘ayotgan paytda aytilsa kinoya ma’nosini bildiradi.

“Great job!” – noto‘g‘ri ish qilingan vaziyatda tanqid ma’nosini anglatadi.

Ingliz tilida kinoya ifodalashda quyidagi vositalar keng qo‘llanadi:

- leksik vositalar
- sintaktik vositalar
- intonatsiya
- kontekstual signallar

O‘zbek tilida kinoya ko‘pincha kesatiq, piching, qochirim kabi usullar orqali ifodalanadi. Masalan: “Zo‘r ish qilibsan!” – tanqidiy vaziyatda ishlatiladi. “Juda aqlli ekansan!” – kinoyaviy ma’noda qo‘llanishi mumkin.

O‘zbek nutq madaniyatida kinoya ko‘pincha ijtimoiy munosabatlarni ifodalash vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Ayniqsa, badiiy adabiyotlarda kinoya muhim stilistik vosita hisoblanadi.

Quyidagi jadvalda ikki til tizimida kinoya ifodalash vositalari ko‘rsatilgan.

Til	**Asosiy vositalar**	**Misollar**
Ingliz tili	irony, sarcasm, hyperbole	“Nice timing!”, “Great job!”
O‘zbek tili	kinoya, kesatiq, piching	“Zo‘r ish qilibsan!”, “Juda aqlli ekansan!”

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, har ikki til tizimida kinoya ifodalash vositalari o‘xshash bo‘lsada, ularning qo‘llanishi madaniy kontekst bilan bog‘liq.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra kinoya ifodalash vositalari quyidagicha taqsimlanadi:

- Leksik vositalar – 35%
- Sintaktik vositalar – 25%
- Pragmatik vositalar – 25%
- Intonatsion vositalar – 15%

Bu ko‘rsatkichlar kinoya asosan leksik birliklar orqali ifodalanishini ko‘rsatadi.

Kinoya nutqda turli kommunikativ vazifalarni bajaradi. Ularning asosiylari quyidagilar:

Funksiya	**Tavsif**
Tanqid	Bilvosita tanqid qilish
Hazil	Kulgi va istehzo yaratish
Baholash	Vaziyatga munosabat bildirish
Ijtimoiy signal	Nutq madaniyatini ifodalash

Kinoya ayniqsa muloqot jarayonida emotsional ta’sir kuchini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillarida kinoya ifodalash mexanizmlari ko‘p jihatdan o‘xshashdir. Har ikki til tizimida kinoya qarama-qarshi ma’no orqali yuzaga keladi.

Biroq ayrim farqlar ham mavjud. Masalan, ingliz tilida kinoya ko‘pincha intonatsiya va kontekst orqali aniqlansa, o‘zbek tilida esa kesatiq va piching shaklida ko‘proq namoyon bo‘ladi.

Bundan tashqari, madaniy omillar ham kinoya talqiniga ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli kinoyani to‘g‘ri tushunish uchun nutq konteksti muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillarida kinoya nutqning muhim stilistik vositalaridan biri hisoblanadi. Har ikki til tizimida kinoya yashirin ma’no yaratish orqali kommunikativ ta’sirchanlikni kuchaytiradi.

Shuningdek, kinoya muloqot jarayonida tanqid, baholash va hazil ifodalash uchun keng qo‘llanadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda kinoyaning kognitiv va diskursiv xususiyatlarini yanada chuqurroq o‘rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language.* Cambridge University Press.
2. Leech G. *Principles of Pragmatics.* London.
3. Levinson S. *Pragmatics.* Cambridge University Press.
4. Brown P., Levinson S. *Politeness: Some Universals in Language Usage.*
5. Nurmonov A. *O‘zbek tilshunosligi nazariyasi.*
6. Yusupov U. *Qiyosiy tilshunoslik asoslari.*
7. Saussure F. *Course in General Linguistics.*
8. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By.*